

№ 23 (424)
Чэрвень 2012 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

www.bfk.by

У нумары:

- **Памяць: «З'ядае» могілкі рака –** стар. 2
- **Юбілей класікаў: перапіска часоў вайны –** стар. 4
- **Адвечнае: вяселле на старых фотадымках –** стар. 5

На тым тыдні...

✓ **18 чэрвеня** ў Нацыянальным гістарычным музеі Рэспублікі Беларусь адбылася **прэзентацыя кніг, прысвечаных 1150-годдзю Полацка**. Прадстаўленыя выданні: фотаальбом вядомага гісторыка, археолага, пісьменніка Сяргея Тарасава і фотааўтара Ігара Супранёнкі «Полацк. Гонар вякоў», навукова-папулярная кніга Мікалая Плавінскага «Войска Полацкага княства ад часоў Рагвалода да эпохі Усяслава Чарадзея». Гэтыя выданні сталі яшчэ адной магчымасцю пазнаёміцца са старонкамі нашай гісторыі. У прэзентацыі бралі ўдзел беларускія гісторыкі, пісьменнікі, археолагі.

✓ На пачатку чэрвеня ў г. Чэнду (Кітай) прайшоў **XXI кангрэс Міжнароднага саюза дзеячаў тэатраў лялек (UNIMA)**, у рамках якога адбыўся Сусветны фестываль тэатраў лялек. Было паказана больш за 500 пастановак 102-х тэатральных калектываў з 46-і краінаў свету пяці кантынентаў. Нашую краіну прадстаўляў Брэсцкі тэатр лялек і, разам з калектывамі з Нарвегіі, ЗША і Кітая, уганараваны дыпломам «Найлепшы спектакль» за «Халстамер» паводле аповесці Л. Талстога. Далучаемся да віншаванняў і зычым поспехаў на наступным фэсце, які пачнецца праз тыдзень у Тэгеране (Іран).

✓ Полацкія краязнаўцы Андрэй і Аляксей Бухавецкія нядаўна адкрылі (як мяркуюць) **новы, дагэтуль неведомы ўчастак полацкіх падземляў**, што вядзе ад берага Палаты да, верагодна, былога Базыльянскага манастыра ў ваколіцах Сафійскага сабора. Сайт наваполацкай газеты «Химик» распавядае, што ход ад «падлогі» да скляпення вышынёю амаль два метры, ушыркі – амаль паўтара метра, захаваліся сляды ад сажы паходняў. Месца знаходкі не паведамляецца; з часам тут плануецца правесці больш дасканалае даследаванне з выкарыстаннем адпаведнага рыштунку, пракансультавацца з гісторыкамі. Такі своеасаблівы працяг класікі – «Лябірынтаў» Вацлава Ластоўскага.

Ініцыятыва

Сімвал некалькіх народаў

На мінулым тыдні ў Маладзечне прайшла прэзентацыя дабрачыннага фонду «Спадчына Міхала Клеафаса Агінскага». Фонд быў створаны з мэтай пошуку, захавання і папулярнавання гістарычных, мастацкіх, музычных, літаратурных і іншых аб'ектаў спадчыны роду Агінскіх шляхам прыцягнення сродкаў, а таксама ажыццяўлення канцэртнай, навуковай, музейнай, турыстычнай і іншай дзейнасці.

На працягу двух гадоў у Маладзечне працавала ініцыятыўная група па захаванні і папулярнаванні спадчыны кампазітара, і вынікам гэтай працы з'явіліся шматлікія канцэрты, фэсты, выстаўкі, творчыя сустрэчы, канферэнцыі, круглыя сталы, навуковыя экспедыцыі. Таксама распрацавана некалькі турыстычных маршрутаў, усталяваныя добрыя сувязі з калегамі з Расіі, Літвы, Польшчы, Англіі.

Прэзентацыя праходзіла ў канцэртнай зале Маладзечанскага дзяржаўнага музычнага каледжа імя М.К. Агінскага. Выступоўцы адзначалі вялікую ролю Агінскага ў культурным развіцці горада і краіны. Сярод іх былі дырэктар каледжа Рыгор Сарока, першы віцэ-старшыня Мінскага сталічнага саюза прадпрыемальнікаў і працадаўцаў Уладзімір Сівуха, старшыня Нацыянальнай камісіі Рэспублікі Беларусь па справах ЮНЕСКА Уладзімір Шчасны, дырэктар

На фота: дырэктар Рэтаўскага музея гісторыі і культуры Агінскіх Вітас Руткаўскас, дырэктар Маладзечанскага каледжа Рыгор Сарока і намеснік мэра г. Рэтава Ёнас Бачынскас

Рэтаўскага музея гісторыі і культуры Агінскіх Вітас Руткаўскас і іншыя. Як адзначыў у віншавальнай тэлеграме намеснік міністра культуры Тадэвуш Стружэцкі, «мы павінны зрабіць імя Агінскага аб'ядноўваючым сімвалам Беларусі, і створаны фонд з'яўляецца імпуль-

сам для нашай сумеснай дзейнасці, акумулятарам ініцыятыў грамадскасці».

Павел САПОЦЬКА,
адказны сакратар
Добрачыннага
фонду «Спадчына
М. К. Агінскага»
Фота Аляксея
ПЛАТКО

Пра мінуўшчыну
Сёння
Дзеля будучыні

падпісныя індэксы:
індывідуальны – 63320 вядамасны – 633202

Натура, якая сыходзіць

Непадалёк вёскі Свіслач Асіповіцкага раёна на беразе Бярэзіны знаходзіцца яўрэйскія могілкі. Гэта – помнік некалькіх эпох. Па-першае, тут было гарадзішча жалезнага веку. Ад яго засталіся роў і вал. З аднаго боку роў пераходзіць у яр. На пляцоўцы ёсць слой чорнага грунту, але ж знаходак у ім няма. Помнік знаходзіцца на вельмі высокім і стромкім беразе ракі, які вось ужо не меней за паўтара стагоддзі разбураецца ў часы вясновых разліваў. Магчыма, жытло тут і было, але ж на той частцы пляцоўцы, якую праглынула рака.

Таксама можна меркаваць, што гэта было гарадзішча-сховішча пад час набегаў варожых плямёнаў.

Рэшткі абарончых збудаванняў, якія захаваліся да сённяшняга дня, маюць сціплыя памеры, што дазваляе аднесці гарадзішча да ранняга этапу жалезнага веку, калі асноўнай ваеннаю зброяй былі сякера, дзіда ды паліца. Магчыма, дзесьці паблізу было і неўмацаванае паселішча, жыхары якога хаваліся на гарадзішчы ў часы ваеннай небяспекі.

Між іншым, на бліжэйшых помніках, на якіх праводзіліся археалагічныя раскопкі, на гарадзішчах Свіслач і Навасёлкі-Паліцае, акрамя шматлікіх прадметаў эпохі Кіеўскай Русі знойдзена таксама шмат больш старажытных рэчаў. Сярод іх была і ляпная кераміка, як гладкасценная, так і арнаментаваная. Даследчыкі яшчэ да вайны звярнулі ўвагу на арнамент, зроблены націскамі круглай палачкі, як на найбольш старажытны.

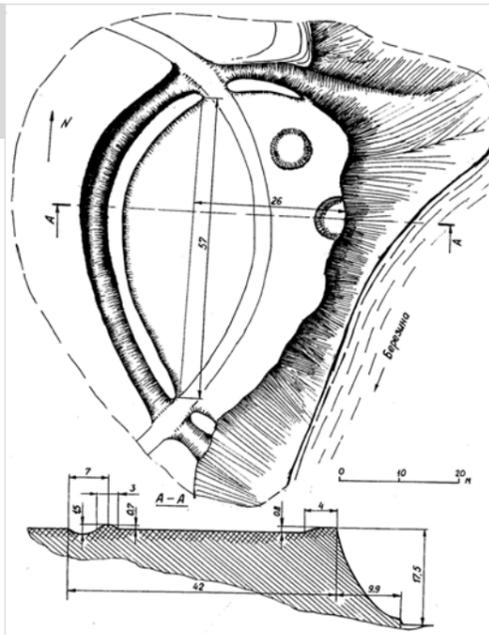
За могілкамі мясцовасць рэзка паніжаецца. Гэтая далі-

на мае назвы Каралёў Мост і Божая Мука. У даліне цячэ некалькі ручаёў, прытокаў Бярэзіны. Дзеці з мясцовай школы пад кіраўніцтвам былой настаўніцы гісторыі Ірыны Іванаўны Цімошчанка абследавалі берагі ручаёў і знаходзілі там як кавалкі жалезнай руды (ад колеру руды адзін з ручаёў, напэўна, і мае назву «Крывавы ручай»), так і шпакі ад вырабу жалеза.

У часы Кіеўскай Русі на закінутым ужо шмат часу гарадзішчы з'явіліся славянскія курганы. Аўтар гэтых радкоў зафіксаваў два курганы, адзін з іх ужо навісаў над ракой і трымаўся толькі за кошт карэнняў вялікай ліпы, якая расла побач. Пахаванне ў гэтым кургане адбывалася ніжэй за ўзровень глебы, таму можна лічыць, што яно было адносна познім – XII ці XIII стагоддзе.

На жаль, гэты курган разам з ліпай сёлета ссыпаўся ў раку. Такім чынам, цяпер тут засталася толькі адно старажытнае славянскае пахаванне.

Праз тры стагоддзі пасля з'яўлення курганоў, калі мястэчка Свіслач пе-

Схему могілак аўтар склаў у 2000 г.

райшло ў прыватную ўласнасць, тут з'явіліся яўрэі. Спачатку гэта былі асобныя арандатары, а з мяжы XVII і XVIII стагоддзяў ужо вядомы і Свіслацкі кагал з яго аtryбутамі: малельнымі дамамі і могілкамі. Пад могілкі і была адведзеная зямля былога гарадзішча. Сярод пад'ёмнага матэрыялу пад краем пляцоўкі, а таксама ў гнёздах ластвак, аўтар гэтых радкоў знайшоў фрагменты кругавой керамікі. Даследчыкі з Інстытута гісторыі НАН Беларусі ад-

неслі гэтыя рэчы да XVII стагоддзя. Цяпер яны знаходзяцца ў музеі Свіслацкай школы.

Як сведчаць даты на помніках, пахаванні на яўрэйскіх могілках адбываліся да Кастрычніцкай рэвалюцыі.

Цяпер яўрэяў у вёсцы Свіслач ужо даўно няма. Пасля вайны мясцовае насельніцтва ладзіла на могілках раз-пораз «культурныя адпачыны» з іх вядомымі аtryбутамі. Потым, у апошнія дваццаць гадоў, з'явіліся «чорныя археолагі» далакопы, якія разбуралі пахаванні, напэўна, шукалі золата. Нядаўна, як гавораць мясцовыя жыхары, на могілкі прыехалі нейкія валанцёры, якія пры-

бралі смецце і пранумаравалі сіняй фарбаю камяні пахаванняў.

Але ж усё роўна існаваць гэтыя могілкі будуць нядоўга. Па выніках шматгадовых назіранняў аўтар падлічыў, што рака цяпер «з'ядае» паласу да 20 сантыметраў у год, нават і пры адносна малых веснавых пад'ёмах вады. Магчыма, нашыя ўнукі ўжо не ўбачаць тут ніякіх помнікаў.

Юрый КЛЕВАНЕЦ,
г. Асіповічы

Знаходкі керамікі на замчышчы

Ф.СП-1

Міністэрства сувязі Рэспублікі Беларусь

АБАНЕМЕНТ на газету 63320

(індэкс выдання)

Краязнаўчая газета

Колькасць камплектаў

на 20 год па месяцах

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	----	----

Куды _____
(паштовы індэкс) _____ (адрас)

Каму _____
(прозвішча, ініцыялы)

ДАСТАВАЧНАЯ КАРТКА

на газету 63320

(індэкс выдання)

Краязнаўчая газета

Кошт	падпіскі _____ руб.	Колькасць камплектаў
	пераад-расоўкі _____ руб.	

на 20 год па месяцах

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	----	----

Куды _____
(паштовы індэкс) _____ (адрас)

Каму _____
(прозвішча, ініцыялы)

«Мастак і горад»

7 чэрвеня на сталічнай плошчы Якуба Коласа адбылося адкрыццё выстаўкі рэпрадукцыяў 19-і працаў яркага прадстаўніка авангарда, сусветна вядомага выхадца з Беларусі мастака Марка Шагала.

У экспазіцыю ўвайшлі працы, якія былі напісаныя мастаком на радзіме і захоўваюцца цяпер у Траццякоўскай галерэі, Рускім музеі, Нацыянальным мастацкім музеі Рэспублікі Беларусь і музеі М. Шагала ў Віцебску. Гэтай экспазіцыяй распачаты шэраг мерапрыемстваў праекта «Мастак і горад», прымеркаванага да 125-годдзя з дня нараджэння Марка Шагала. Праграма, якую курыруе Музей сучаснага выяўленчага мастацтва, разлічаная на тры месяцы. Плануецца адкрыццё дзіцячай галерэі (у канцэртнай зале «Верхні Горад»), пройдзе дзіцячы мастацкі пленэр (на тэрыторыі Верхняга горада), адбудзецца паказ лячэнага спектакля «Анёл крочыў над дахамі».

Праект рэалізуецца Міжнародным сацыяльна-эканамічным фондам «Ідэя» пры афіцыйнай падтрымцы Мінскага гарадскога выканаўчага камітэта, пасольства Францыі ў Беларусі, фонду М. Шагала. Генеральны партнёр мерапрыемства ААТ «Банк БЕЛВЭБ».

На адкрыцці выстаўкі прысутнічаў пасол Францыі ў Беларусі, які выказаў спадзяванне, што праект «Мастак і горад» стане культурным мостам паміж нашымі краінамі і будзе садзейнічаць развіццю міжнародных сувязяў.

Другая пасля выстаўкі польскага плаката экспазіцыя пад адкрытым небам каля помніка Якубу Коласу становіцца добрай традыцыяй культурнага жыцця сталіцы. Мінчукі і госці сталіцы да свята горада (16 верасня) маюць цудоўную магчымасць здзейсніць віртуальную вандроўку па вуліцах старога Віцебска, па якіх калісьці крочыў і Марк Шагал.

Наш кар.

Уайная вандроўка ў стары Віцебск

Фота Наталі Купчэвіч

Ідзе падпіска на «Краязнаўчую газету» на II-е паўгоддзе 2012-га. Будзьма разам!

Індывідуальная падпіска

1 месяц
3 месяцы
6 месяцаў

Індэкс 63320

9 870 руб.
29 610 руб.
59 220 руб.

Ведамасная падпіска

1 месяц
3 месяцы
6 месяцаў

Індэкс 633202

10 145 руб.
30 435 руб.
60 870 руб.

Стваральнікі краязнаўства

(Заканчэнне. Пачатак артыкула ў № 22)

Лёс наканаваў сустрэчу ў Віцебску А. Гваньіні (1534–1614) і М. Стрыйкоўскага (1547–1593), дзе абодва неслі вайсковую службу. Захалены мінным краем, праца над гістарычнымі кнігамі рабілі іх зацікаўленымі суразмоўцамі. Камандант Віцебска ротмістр Гваньіні навучыў Стрыйкоўскага рабіць планы і малюнкi замкаў і фартэцыяў (крэпасцяў). У баявых паходах яны знаходзілі магчымасць збіраць матэрыялы для будучых працаў, наведваць руіны замкаў, палі бітваў, курганы, з вялікім інтарэсам вывучалі хронікі і летапісы. Дарэчы, Стрыйкоўскі тройчы пазбегнуў маскоўскага палону, але атрымаў траўму, з-за якой пачаў заікацца, Гваньіні быў паранены і толькі выпадкова вызвалены з палону.

А. Гваньіні ў 1578 г. выдаў у Польшчы на лацінскай мове «Хроніку еўрапейскай Сарматыі». Кніга многа разоў перавыдавалася на польскай і іншых еўрапейскіх мовах. Асаблівую ўвагу Гваньіні надаў адлюстраванню звычайнаў і абрадаў, матэрыяльнай і духоўнай культуры жыхароў Верхняга Падняпроўя. Ён апісаў адметныя беларускія краявіды, крэпасці, мястэчкі і гарады. Доўгі час панавала меркаванне, што «Хроніка еўрапейскай Сарматыі» напісаная Стрыйкоўскім, але была апублікаваная Гваньіні пад сваім імем. У наш час прафесар А. Грыцкевіч адзначаў, што разам з запазычаннем матэрыялу з працаў Стрыйкоўскага Гваньіні падае і арыгінальныя гістарычныя звесткі.

Першым вялікім даследаваннем М. Стрыйкоўскага стаў твор «Аб пачатках, паходжанні, справах рыцарскіх і дамовых слаўнага народу літоўскага, жамойцкага і рускага...». Са старонак кнігі паўстала мінулае многіх мясцінаў Беларусі. Вось невялічкі фрагмент аб трагічных падзеях 1506–1507 гг., калі адбыўся напад перакопскіх татароў на Беларусь. «Вялікі князь Аляксандр Казіміравіч смяртэльна хворы, але прымушаны бараніць літоўскія землі,

да чаго не вельмі імкнуліся мясцовыя князі, прыехаў у 1507 г. у Ліду разам з вялікай княгіняй Аленай, правёў сейм, туды ж прыехаў шляхціц з навіной, што татары ўжо за адзін дзень язды ад Ліды спускаюць землі, хутка татары з'явіліся за мілю ад Ліды...». Наступнай працай даследчыка стала «Хроніка польская, літоўская, жамойцкая і ўсёй Русі» (1582) – класічны гістарычны твор. У «Хроніцы...» многа апісанняў разнастайных падзеяў з жыцця беларускіх рэгіёнаў. Напрыклад, так апісаў Стрыйкоўскі паход татароў на чале з Махмет Кірэем на Беларусь у 1506 г.: «Сам Махмет стаў пад Мінскам, спаліў і зруйнаваў усе ваколіцы, знішчыў увесь горад, акрамя замка, манастыры і цэрквы спаліў ... шмат шкоды нарабіў і ў Полацку, і ў Віцебску, і праліў крыві...».

Бедны малады даследчык шукаў мецэнатаў, бо гэта быў адзіны шлях доступу да родавых магнацкіх архіваў. Эрудыцыя і вядомасць лепшага знаўцы мясцовай гісторыі прыцягнулі да М. Стрыйкоўскага ўвагу Хадкевічаў, Алелькавічаў, Гедройцаў, у дамах якіх ён знаходзіў каштоўныя гістарычныя крыніцы, карыстаўся выдатнымі бібліятэчнымі зборамі. Няўрымслівы гісторык М. Стрыйкоўскі, паэт і мастак, стварыў ґрунтоўную аснову вывучэння мінулага нашай радзімы і асобных яе мясцінаў. Звесткі, здабытыя краязнаўцам, трывала ўвайшлі ў гістарычную навуку і гістарычную памяць народа. Гэта можна асэнсаваць нават з невялікіх прыкладаў. Так, Стрыйкоўскі ўказаў 1065 г. як дату паходу літоўскіх князёў Кернуса і Гімбуса на паўночна-ўсходнія землі Беларусі – на Браслаў і Полацк. Гэты год і стаў лічыцца датай заснавання Браслава. Між іншым, Браслаў упершыню быў названы ў агульнадзяржаўнай «Хроніцы Быхаўца» менавіта ў сувязі з гэтай ваеннай падзеяй, але без даты.

Кальвініст Ян Ласіцкі (1534–1599) атрымаў добрую адукацыю ў краінах Еўропы, падарожнічаў, паступіў на службу выхавателем дзяцей да мінскага каштала Я. Глябовіча. Ласіцкага цікавілі тыя асаблівасці жыцця

народа, якія пазней пачалі вывучацца этнографамі. У 1582 г. ён выдаў у Шпееры (Германія) зборнік працаў розных аўтараў пад назвай «Пра рэлігію, ахвярапрынашэнне, вясельныя і пахавальныя абрады русінаў, маскавітаў і татар», у які ўвайшоў і ягоны твор. Ласіцкі апісаў народнае адзенне, стравы, абрады беларусаў, архітэктурку Вільні, Полацка, выгляд беларускіх вёсак. Пасмяротна выйшаў яго твор «Пра багоў жамойтаў, іншых сарматаў і неспраўднёных хрысціян».

Дзякуючы беларускім летапісам, імёны якіх нават не заўсёды вядомыя, апантанасці і эрудыцыі першых даследчыкаў беларускіх зямель М. Стрыйкоўскага, А. Гваньіні, Я. Ласіцкага, якія ўласны назіранні спалучылі з вывучэннем гістарычных крыніцаў, у канцы XVI ст. зараджаюцца першапачатковыя гістарычныя формы грамадскага і навуковага краязнаўства ў Беларусі. Яно выяўлялася ў прыватнай ініцыятыве па зборы, сістэматызацыі, апісанні і тлумачэнні гістарычных фактаў і падзеяў.

Гістарычныя звесткі аб беларускіх тэрыторыях да XVI ст. адлюстраваныя ў творах замежных гісторыкаў, якія не бывалі на Літве. Знакаміты польскі гісторык Ян Длугаш у «Сороgraphie Regni Poloniae» (хроніках) змясціў шэраг звестак аб падзеях у беларускіх рэгіёнах. Напрыклад, ён паведамляе, што ў 1411 г. кароль Уладзіслаў гасцяваў у Вітаўта і княгіні Ганны ў Полацку, Віцебску, Смаленску, Крычаве і Заслаўі, а свята Божага нараджэння 1412 г. сустрэў у Гродне.

У XVII – XVIII стст. кола даследчыкаў беларускіх рэгіёнаў пашырылася, з'явіліся творы гісторыкаў беларускага паходжання. Вялікую зацікаўленасць у рэгіянальных гістарычных даследаваннях праявілі езуіты і базільяне. У 1608 г. у Таварыстве езуітаў, дзе вельмі шанавалі гісторыю, была прынятая інструкцыя аб стварэнні кожным прадстаўніцтвам (плячоўкай) уласнай хронікі. Наколькі выкананы быў праект, высветліць пакуль што не ўдалося.

Галоўны гісторык Літвы ў XVII ст., прафесар і рэктар Віленскай акадэміі В. Каяловіч, быў таленавітым вучоным, ініцыятыўным кіраўніком, яркай творчай і чалавечай індывідуальнасцю. Ён распрацоўваў многія тэмы, у т.л. звязаныя з развіццём асобных тэрыторыяў, быў выдатным генеалагам. Укладам у развіццё гісторыі і краязнаўства з'яўляюцца напісаныя ім два гербоўнікі шляхты ВКЛ – вялікі на лацінскай мове і скарочаны на польскай мове «Кампендыум», генеалагічнае даследаванне роду Радзівілаў (1653), даследаванне рэлігійнага і навуковага жыцця Літвы («Місцелланеа», 1650) і інш. Важнай яго працай стала гісторыя Літвы (1650 і 1669), кніга мела вялікі поспех да канца XVIII ст.

Беларускія землі ў сярэдзіне XVIII ст. вывучалі А. Нарушэвіч і І. Сцябельскі. Адам Тадэвуш Нарушэвіч (1733–1796), ураджэнец Піншчыны, езуіт, біскуп Смаленскі (з сядзібай у Пінску) і Луцкі, пісар вялікі ВКЛ, быў вядомым і паважаным пісьменнікам і вучо-

ным. Яго цаніў кароль Станіслаў Аўгуст Панятоўскі, сам вялікі прыхільнік навук і мастацтваў. Галоўнай задачай, пастаўленай каралём, было напісанне ґрунтоўнай гісторыі Польшчы. Нарушэвіч справядліва лічыў неабходнай умовай гістарычнага даследавання дасканаласць вывучэння крыніцаў. Хронікі, гербоўнікі, гісторыі сем'яў, прывілеі, канстытуцыі і іншыя дакументы шукалі і капіравалі ў ВКЛ, Польшчы, Італіі, Швецыі. Даследчыкі імкнуліся ўстанавіць аўтэнтычнасць шэрагу дакументаў. З сабраных матэрыялаў паўсталі так званыя «тэкі Нарушэвіча» (папкі) у 231 томе, якія маюць крыніцазнаўчае значэнне. У выпушчаных тамах аб беларускіх тэрыторыях ёсць невялікія фрагменты, таму што ў іх адлюстраваны ранні гістарычны перыяд развіцця Польшчы да абрання на польскі трон Ягайлы, калі цесныя кантакты з літоўска-беларускімі землямі былі менш інтэнсіўныя. На жаль, падрыхтоўка выдання спынілася ў сувязі з падзеямі скасавання Рэчы Паспалітай Абодвух народаў і смерцю вучонага. А. Нарушэвіч напісаў таксама біяграфію Яна Карала Хадкевіча, збіраў матэрыялы пра Льва Сапегу. Падарожжа разам са Станіславам Аўгустам на сейм у Гродна ў 1784 г. адлюстравана ў дыярыушы (дзённіку).

Відавочна, што большасць даследчыкаў збіралі матэрыялы і пісалі пра многія беларускія землі, але нарэшце з'яўляліся і самастойныя даследаванні, прысвечаныя асобным тэрыторыям. Базыльянскі манах Ігнат Сцябельскі (? – 1805 або 1808) вывучаў гісторыю ўніяцкай царквы і свайго ордэна ў ВКЛ. Асобнае месца займала ў яго даследаваннях узнікненне хрысціянства ў Полацкай зямлі, дзейнасць ігуменняў Ефрасінні Полацкай і Параскевы. Гэтым служыцельніцам хрысціянства ён прысвяціў кнігі «Два вялікія светачы на гарызонце Полацкім...» (т. 1–3, 1781–1783). Твор змяшчае багатыя бібліяграфічныя і фактаграфічныя матэрыялы, якія не страцілі значэння да сённяшняга часу. Ігнат Сцябельскі належыць да першых вядомых беларускіх гісторыкаў-краязнаўцаў.

Унікальныя звесткі аб рэгіёнах змяшчаліся і ў мемуарнай літаратуры, якая пашырылася ў XVII–XVIII стст. Ураджэнцы Беларусі вайсковец Фёдар Еўлашоўскі, віцебскі ваявода Ян Храпавіцкі, брэсцкі каштальян Марцін Матушэвіч, мінскі ваявода Крыштаф Завіша і іншыя апісалі ва ўспамінах і дзённіках, падзеі ў краіне і сваёй мясцовасці, сямейныя, гаспадарчыя і судовыя справы, стасункі паміж людзьмі, святы, звычай, канфесійнае жыццё і іншае, з чаго паўстаюць непаўторныя вобразы мінуўшчыны. У мемуарах найбольш прасочваюцца і эмацыйныя асаблівасці літвінаў-беларусаў, успрыманне імі дзяржаўных, рэгіянальных і асабистых праблемаў.

Валянціна
САІТАВА

Віктарына

Песнярам роднага слова прысвячаецца

У лісце да Б.І. Эпімах-Шыпілы 05.06.1912 г. Янка Купала паведамляў: «Напісаў у двух актах камедыю, каторую чытаў пану Лявіцкаму (Ядвігіну Ш.), і ён казаў, што напісана дарэчы. Камедыя называецца "Паўлінка", напісана прозаі з шляхоцкага жыцця». Камедыя Янкі Купалы «Паўлінка» па праве ўвайшла ў залаты фонд беларускай драматургіі, стала візітнай карткай Купалаўскага тэатра. Роля галоўнай гераніні стала знакавай не для аднаго пакалення беларускіх актрысаў. Упершыню «Паўлінка» была пастаў-

леная ў Вільні 27.01.1913 г. Беларускай музычна-драматычным гуртком. Пастаноўка была паспяховай. «Наша Ніва» пісала: «Аўтара публіка выклікала на сцэну і, надзяляючы густымі воплескамі, падала яму памятку-падарак ад віленскіх беларусаў – залаты гадзіннік з надпісам: "Аўтару «Паўлінкі». Віленскія беларусы. 27 студзеня 1913 г."». Артысты, якая грала ролю Паўлінкі, аўтар падаў на сцэну букет з жывых кветак». Назавіце імя актрысы, якая выконвала ролю Паўлінкі ў самай першай пастаноўцы гэтай п'есы.

Чакаем вашыя адказы да 3 ліпеня ўключна.

Перапіска Якуба Коласа з Петрусём Броўкам і Пятром Глебкам часу вайны

Письменніцкі эписталярый надзвычай важны для літаратуразнаўства як адзін з грунтоўных фактараў выяўлення псіхалагічнага стану творчых асобаў, часу ліставання, грамадскай атмасферы, сутнасці чалавечых адносін і многіх нюансаў псіхалогіі творчасці і адзнак літаратурнага працэсу ў цэлым. Тым больш, калі гэта адносіцца да творцы геніяльнага. Пра душэўны стан Якуба Коласа пад час вымушанага расстання з роднымі мясцінамі напісана многа. Але нават у сучасных публікацыях шмат розных супярэчнасцяў. Напрыклад, у публікацыі Б. Зубкоўскага (ЛіМ ад 26.10.2008 г.) аспрэчваецца сцверджанне многіх даследчыкаў пра тое, што ў час бытавання ў Ташкенце Якуб Колас адчуваў сябе адзіночым. Няслушнасьць такіх заўвагаў становіцца відавочнай, калі прачытаць дзённік паэта «Кніга ташкенцкага быцця» і шматлікую перапіску тых гадоў. Якуб Колас вёў актыўнае ліставанне па службовай і грамадскай неабходнасці, а таксама па душэўнай запатрабаванасці. Усё гэта заслугой спецыяльнага даследавання. У дадзеным выпадку нас цікавіць перапіска песняра з беларускімі пісьменнікамі, якія таксама апынуліся ў экстрэмальнай сітуацыі (працавалі ў французскіх газэтах, што ў сорок першым прыраўноўвалася да перадавой), але пры любой сітуацыі імкнуліся падтрымліваць паважлівыя і сяброўскія стасункі з Якубам Коласам. Нягледзячы на пэўны жартаўлівы тон у некаторых лістах (асабліва да М. Лынькова) у іх заўсёды прысутнічала трывога за стан здароўя народнага песняра, яго душэўную раўнавагу.

З тых, хто падтрымліваў сяброўскія стасункі з Якубам Коласам яшчэ з трыцятых гадоў, былі М. Лынькоў, П. Броўка і П. Глебка. Пра сутнасць узаемаадносін Коласа і Лынькова ўжо друкавалася. Зараз паспрабуем паглядзець на жыццёвыя дачыненні з Петрусём. Несумненна, з гэтай нагоды павінны будаць згадка і іншыя асобы, паколькі ў тых сітуацыях прысутнасць іх проста неабходная, бо і сам час дыктаваў свае ўмовы.

Відаць, варта ўлічваць і яшчэ адну акалічнасць: мажлівасць паўтарэння інфармацыі ў лістах. Паколькі М. Лынькоў, П. Броўка, Макс Танк у 1941 годзе працавалі ў адной газеце, то і ў лістах было

многа аднолькавага, але перададзенае на розных эмацыйных узроўнях. Калі М. Лынькоў дапускаў крыху іроніі і гумару, то ў лістах П. Броўкі пераважала дзелавітасць, хоць таксама са шчырымі праявамі паважлівых адносін. Вялікія перапынкі ў ліставанні або адсутнасць адказу на некаторыя пісьмы тлумачыцца гістарычнымі абставінамі: разладжанасцю паштовага абслугоўвання, наяўнасцю ваеннага цензарства, а часам і надзвычайнай занятасцю людзей.

Вайна раскідала пісьменнікаў па ўсім Савецкім Саюзе, таму напачатку ўсе якраз і імкнуліся знайсці сяброў, сваіх родных, сваякоў. Змест першага ліста П. Броўкі да Якуба Коласа ў верасні 1941 года менавіта і заключаўся ў клопатах пра ўладкаванне сваіх сямейнікаў. Гэта быў агульны для ўсіх клопат пра лёс сваіх родных. У гэтым лісце П. Броўка паведамляе ўвогуле аптымістычную звестку пра лёс сына Коласа Юркі, які знаходзіўся на фронце. «Тут было пісьмо ад Юркі. Янка ўзяўся яго адправіць. Вы, напэўна, атрымалі. Чытаў у Янкі Вашу вестачку да яго. Вельмі прыемна было пачуць Вашыя слова». У лісце да А.М. Броўка, напісаным 16 верасня, Якуб Колас зазначае: «Жду письма от Купалы – не так его письма, как письма Юрки. Мой бедный Юрий до сего дня, б.м., не знает, где мы. Мы посылали ему письма, но получил ли он их, не знаю». Ці атрымаў той ліст ад Юркі Якуб Колас – застаецца невядомым, больш пра тое ў пісьмах нідзе не згадваецца.

Былі просьбы да Коласа і практычнага характару. Напрыклад, у згаданым першым

лісце П. Броўка прасіў Якуба Коласа дапамагчы працаўладкавацца А.М. Броўка, паколькі яна засталася без дакументаў. Канстанцін Міхайлавіч выканаў просьбу, прытым паслаў два лісты, паколькі высветлілася, што ў першым варыянце не зацвердзіў свой подпіс у Саюзе пісьменнікаў Узбекістана.

У лісце ад 30.09.1941 г. П. Броўка просіць згоды ў Якуба Коласа быць супрацоўнікам рэдакцыі газеты «За Савецкую Беларусь». А 28 лістапада пісаў, што Якуба Коласа і Янку Купалу ўвялі ў рэдкалегію газеты. Колас дзякаваў і абяцаў быць самым актыўным супрацоўнікам.

У цэлым, у лістах Якуба Коласа ішла размова пра самыя надзённыя праблемы грамадскага і літаратурнага жыцця і часта пра бюракратычную валакіту, якой хапала і на той час. А ўсё гэта не толькі адбіраваў час, але і адбівала на здароўі. Нават такое простае пытанне, каб перабрацца

Пятро Глебка (канец 1930-х гг.)

І ўсё ж Якуба Коласа хвалявала больш не гэта, хоць ён моцна перажываў усе згрызоты жыцця, асабліва працяглую хваробу Марыі Дзмітрыеўны, пра што ён паведамляў сваім адрасатам. Галоўным клопатам было становішча краіны. Амаль у кожным лісце ён пісаў пра спадзяванні, што нарэшце наступіць пералом у вайне і з'явіцца магчымасць сустрэцца на сваёй зямлі. «Я цвёрда і горача нашу надзею ў сваім сэрцы, што гэты пералом наступіць, што мінецца час прасоўвання арміі бандыцкай Германіі, што яна пакоціцца назад, як напярэдні ком снегу шугне са страху ўніз і расплывецца ў мутнай вадзе».

Побытавая неўладкаванасць адрывала ад працы, але Якуб Колас выконваў дадзеныя абяцанні. Ён паведамляў П. Броўку: «Урыўкамі пішу сёе-тое. Цяжка, Петрусёк, адчуваць сваё адзіноцтва, і нясмачны мне вінаград, гарбузы і дыні». А 28 лістапада 1941 года П. Броўка пісаў Коласу: «Добра, што прыслалі вершы, яны пойдучы ў бліжэйшым нумары. Дасылайце нам часцей».

З наступленнем пералому ў вайне мянялася і танальнасць пісьмаў Якуба Коласа. Ён больш пачаў пісаць пра аднаўленне краіны, пра тое, як будаць адчуваць сябе ўсе пісьменнікі, калі ўрэшце збяруцца ў родным Мінску. У шматлікіх пісьмах Якуб Колас цікавіцца лёсам П. Глебкі, чаму ён не адказвае на лісты. На жаль, пісьмаў П. Глебкі да Якуба Коласа таго часу адшукаць пакуль што не ўдалося. А гэта значыць, што наперадзе яшчэ шмат турботаў у гэтым плане.

У цэлым, можна меркаваць, што перапіска часу вайны, нават улічваючы асцярожнасць выказванняў, з'яўляецца важным сведчаннем жыцця паэтаў і іхніх турботаў у той час.

Яраслаў КЛІМУЦЬ

(Паводле зборніка «Каласавіны». Мінск, 2009)

Якуб Колас (1942 г.)

Петрусёв Броўка (1941 г.)

жыць у раён бліжэй да цэнтру ў Ташкенце, патрабавала вялікіх высілкаў. Колас пісаў П. Броўку: «Тутэйшы Саюз пісьменнікаў палец аб палец не вытне, каб чым хоць колючы дапамагчы». Такіх горкіх высноваў у лістах паэта дастаткова, хапае іх і ў дзённіку «Кніга ташкенцкага быцця».

Вяселле на старых фотаздымках

Кожнай вясною, калі абуджаецца прырода, на душы становіцца ўрачыста-святочна, нібыта чалавек далучаецца да вялікай таямніцы. У гэты час пасля заканчэння велікоднага посту пачынаюцца вяселлі, што сімвалічна – новы сем’і нараджаюцца ў час вясенняга аднаўлення. Менавіта ў красавіку, на так званую «красную горку», у музеі-сядзібе «Пружанскі палацык» адкрылася ўнікальная фотавыстаўка «Пружанскае вяселле», якая дазваляе здзейсніць своеасаблівае падарожжа ў мінулае. На ёй прадстаўлена 130 фотаздымкаў, дзе адлюстраваныя маладыя, якія бралі шлюб на Пружаншчыне ў 1910–1970 гг. Гэтыя фота, зробленыя ў розных гістарычных перыяды, у розных сем’ях і дзяржавах, пацвярджаюць, што вяселлю заўжды надавалася важнае значэнне, памяць аб ім імкнуліся захаваць на доўгія часы.

Аб беларускіх вясельных абрадах шмат напісана ў працах даследчыкаў. Сапраўды, носьбітам сямейна-абрадавых традыцыяў спрадэку лічылася сялянскае асяроддзе, на што ёсць аб’ектыўныя гістарычныя прычыны. Сур’ёзныя этнаграфічныя даследаванні на Пружаншчыне ў канцы XIX ст. праводзіў М. Федароўскі. Менавіта яго запісы з’яўляюцца найкаштоўнай крыніцай для вывучэння вясельнай абраднасці ў Заходняй Беларусі рубяжа XIX–XX стст. Вядомы збіральнік фальклору Р. Шырма адзначаў, што вяселле – «самы ўрачысты абрад у жыцці беларускага народа. Гэта своеасаблівая народная опера з пралогам, драматычнай кульмінацыяй і заўсёды шчаслівым заканчэннем. Народ стагоддзямі дасканалаў, калі можна так назваць, лібрэта гэтае оперы, якая надзвычай багата насычана спевамі, музыкай, танцамі, вострым дыялогам, гумарам». Некаторыя элементы беларускага вяселля можна назіраць і сёння, аднак тыя традыцыі, абрады, адзенне, якія спрадэчна захоўваліся ў сялянскім асяроддзі, бытавалі да сярэдзіны XX ст., аб чым сведчаць фотадакументы.

Нягледзячы на захаванне традыцыйнай вясельнай абраднасці з пачатку XX ст. у беларускую культуру сталі актыўна пранікаць элементы гарадскога побыту і еўрапейскія каноны прыгажосці. У час глыбокіх сацыяльных зменаў (рэвалюцыі, войны), актывізацыі міграцыяў, шырокага развіцця камунікацый, станаўлення індустрыяльнай цывілізацыі сцерліся межы паміж грамадскімі групамі, пачалася хуткая інкарпарацыя культуры Беларусі ў сусветную. Пружанцы, якія знаходзіліся на ўскрайку

Расійскай імперыі, а потым Польшчы, не засталіся ўбаку ад гэтых працэсаў. У пачатку XX ст. тут усё радзей можна было сустрэць маладых у традыцыйным вясельным адзенні. Абавязковым упрыгожаннем маладой, як у горадзе, так і ў вёсцы, стаў вэлюм, які сімвалізаваў цнатлівасць дзяўчыны, і кветкі, якія ўпрыгожвалі сукенку нявесты і дарыліся маладым. Неабходнай умовай таксама стаў убор белага колеру, хаця ён

зрабіла здымак таным і даступным чалавеку з невялікім прыбыткам. У Пружаных з’явілася некалькі фотастудыяў, якія займаліся ў тым ліку вырабам вясельных фотаздымкаў. Сярод іх – майстэрні Г. Дамбравіцкага і М. Льва, у якіх была зроблена значная частка фотаздымкаў, прадстаўленых на выстаўцы. Фотакарткі вызначаліся знешнім афармленнем і асаблівымі архітэктурна-расліннымі сцягнутымі ма-

ны Еўропы, усё ж пранікалі на Пружаншчыну, якая з 1921 г. з’яўлялася часткай Польшчы. У мясцовых вясельных касцюмах спалучаліся элементы еўрапейскай моды розных часоў і традыцыйнага беларускага адзення – назіралася своеасаблівая эклектычнасць.

Калі да Першай сусветнай вайны розніца паміж вясковай і гарадской вясельнай сукенкай яшчэ захоўвалася, дык пасля яе мода пачала дыктаваць адзінства стылю і формаў. У сярэдзіне 1920-х гг. Еўропа ўступіла ў перыяд стабілізацыі. Гэта знайшло адлюстраванне ў адзенні. На яго выгляд паўплывала змяненне статусу жанчыны, якая ў ваенны час заняла важнае месца ў жыцці. Ідэалам стала спартыўная і актыўная жанчына, чыя фігура нагадвала хлапчуковую. У моду ўвайшлі кароткія геаметрычныя стрыжкі, абавязковыя для дзяўчыны доўгія валасы адыйшлі ў нябыт. Нягледзячы на тое, што кароткая сукенка ў 1920-я была вынаходніцтвам К. Шанэля, французскія вейні дакаціліся і да Пружанаў. Мясцовыя модніцы на рубяжы 1920–1930-х гг. выходзілі замуж у прастай сукенцы з прыспушчанай таліяй і шляпцы-кацялку ці вэлюме з накінутым флердаражам.

Новы віток моды звязаны з распаўсюджваннем канонаў, якія дыктаваліся амерыканска-еўрапейскім кінематографам і перыядычнымі друкаванымі выданнямі. У іх паказваўся ідэал прыгажосці, арыентаваны на вытанчанасць, рамантычнасць і жаночасць.

Вяселле ў в. Паўлава. Выезд маладой з пасагам. 1930-я гг.

як атрыбут маладой замацаваўся ў Еўропе толькі ў сярэдзіне XIX ст. Цікава, што спрадэчна вяртанне жаніха і нявесты на Беларусь таксама была бела, што пацвярджала пераход маладых ад юнацтва да дарослага жыцця, змяненне іх сацыяльнага статусу. Менавіта ў канцы XIX ст. з’явіўся яшчэ адзін атрыбут шлюбнага адзення – флердараж – вянок (сімвал цнатлівасці) і букет на сукенцы з кветак апельсіна. Яго няўнасьць у розных краінах і ў розныя поры года (акрамя вясны) была праблематычнай, таму гэта ўпрыгожанне рабілі з васковых (ці папяровых) кветак, якія разам з вэлюмам зберагаліся пасля вяселля і былі своеасаблівымі аб’яргамі сям’і.

Популярнымі ў пачатку XX ст. сталі вясельныя фотаздымкі, якія рабіліся выключна ў фотастудыі. Трэба адзначыць, што фотасправа была даволі прыбытковым бізнесам. Раней выраб фота быў працаёмкай, маруднай і тэхнічна складанай аперацыяй, таму картку, якая каштавала дарага, мог дазволіць сабе заможны чалавек. У новым стагоддзі сітуацыя змянілася: пачалася масавае распаўсюджванне фатаграфіі. Менавіта ў гэты час з’явіліся фотаплёнка і фотапапера, што ўдасканаліла спосабы фатаграфаван-

люнкамі, на фоне якіх рабіліся здымкі.

Сур’ёзна паўплывалі на жыццё людзей, на вясельную абраднасць і адзенне Першая сусветная вайна і наступныя сацыяльна-палітычныя ўзрушэнні. Калі раней шлюб папярэднічаў доўгатэрміновым перыяд падрыхтоўкі, то ў экстрэмальнай сітуацыі не было сродкаў і часу, каб праводзіць урачыстыя мерапрыемствы і заказваць раскошныя сукенкі. Беднасць, безжанства, блізкасць да тэатра баявых дзеянняў, палітычная нестабільнасць – усё аказвала ўплыў на правядзенне шлюбнага абраду. Маладыя, найчасцей у прастым адзенні, вянчаліся без далейшых святочных мерапрыемстваў.

У пасляваенны час убory засталіся прастымі, на што аказваў уплыў эканамічны крызіс і з’яўленне людзей. Касцюм маладой у пачатку 1920-х гг. складаўся з белага блузкі і цёмнай спадніцы. Аднак модныя тэндэнцыі, хоць і пазней за астатнія рэгіё-

На фота другой паловы 1930-х гг. можна ўбачыць доўгія сукенкі і вэлюмы. Здымкі 1930-х гг. у большасці чорна-белыя, але сустракаюцца таксама фота, афарбаваныя з дапамогай рознакаляровых пігментаў (зялёнага, блакітнага, чырвонага) у тэхніцы траўлення.

У вясельную абраднасць свае карэктывы ўнесла Другая сусветная вайна. Яе цяжкія наступствы прымусілі нявестаў адмовіцца ад традыцыйнай белага сукенкі і вэлюму. Але ўжо ў 1950-я, калі краіна паступова аднавіла разбураную гаспадарку, маладыя сталі выкарыстоўваць вясельнае адзенне. У час «хрушчоўскай адлігі» нягледзячы на адноснае закрыццё СССР за «жалезную заслонку» пранікалі модныя часопісы, еўрапейскія і амерыканскія кінастужкі. Як замежныя модніцы, пружанскія дзяўчаты з канца 1950-х гг. сталі радзіцца ў сукенкі з пышной спадніцай да каленяў, а ў 1960-я – у беляя міні-сукенкі з крэмплену з кароткім цюлевым вэлюмам. У 1970-я гг. вясельная сукенка паступова набыла сілуэт прычэсы, які з некаторымі змяненнямі дайшоў да сённяшняга дня. Значная частка чорна-белых фотаздымкаў вясельных параў пасляваеннага часу выкананая прафесійнымі фатографамі, але ёсць шэраг аматарскіх карткаў, зробленых у натуральным асяроддзі.

Нягледзячы на ваганні моды на Беларусі заўсёды вельмі ўважліва ставіліся да выбару вясельнага адзення. Змянялася форма галаўных убораў, даўжыня і фасон сукенак, упрыгожанні, прычоскі, але заставаліся правільны, выпрацаваныя папярэднімі пакаленнямі: белае адзенне з вэлюмам апранала толькі нявеста-дзяўчына, вясельны ўбор прыкрываў грудзі і плечы, сукенка не перадавалася ў чужыя рукі і г.д. Зараз падобныя абмежаванні лічацца анахронізмам, назіраецца абсалютная дэмакратызацыя вясельнага ўбору і абраду. Аднак і сёння маладыя аддаюць перавагу белаю колеру, імкнуцца заключыць шлюб ва ўрачыстай абстаноўцы і зафіксаваць святочны момант нараджэння свайго сям’і на фотаздымку.

Фотаздымкі, прадстаўленыя на выстаўцы «Пружанскае вяселле», – унікальныя дакументы, якія з’яўляюцца своеасаблівымі напамінамі аб бясконцасці жыцця, пераемнасці пакаленняў, глыбокіх гістарычных каранях.

Наталля ПРАКАПОВІЧ, галоўны захавальнік фонду музея-сядзібы «Пружанскі палацык»

Сям’я Галёнкаў, г. Пружаны. 1914 г.

Пра выяву Хадакоўскага

Кожны раз, публікуючы мой матэрыял, дзе згадваецца імя знакамітага беларускага гісторыка і этнографа, фалькларыста і тапаніміста Адама Чарноцкага (псеўданім Зарыян Даленга-Хадакоўскі), рэдакцыя «Краязнаўчай газеты» разам з разгорнутай біяграфіяй гэтага навукоўца змяшчае і яго партрэт, узяты ў інтэрнэце. І ў гэтым няма нічога заганнага, бо не кожны чытач ведае гэтага даследчыка. Таму мне хочацца ў знак удзячнасці супрацоўнікам газеты за ініцыятыву расказаць гісторыю гэтага партрэта, якая будзе цікавай і чытачам.

Вядома, што ў самым пачатку навуковай дзейнасці Зарыян Даленга-Хадакоўскі атрымаў вялікую маральную і матэрыяльную падтрымку ад апекуна Віленскай вучэбнай акругі князя Адама Чартарыйскага. Пра гэта сведчыць і ліст прафесара Бекю, дзе ён, у прыватнасці, паведамляе Хадакоўскаму: «...необходимо составить программу путешествия, то, что уже написа-

польскаму гісторыку, бібліографу Ежы Самуэлю: «Я задумал обозреть всю историю славянского рода и вывести из неё ряд новых наблюдений, столь необходимых для объяснения первоначальной истории Севера и востока нашей национальности». У адказе Е. Самуэля ад 19 лютага 1818 года напісана: «Всё, что Вы пишете о ляхах, очень истинная и верная правда».

Далейшы лёс Хадакоўскага вызначыла яго другая сустрэча з Адамам Чартарыйскім – у Сіняве, што на рацэ Сан. Чартарыйскі параіў Хадакоўскаму ахарактарызаваць сабраныя ім матэрыялы і распісаць планы будучай даследчай дзейнасці ў спецыяльным праграмным артыкуле. Так з’явілася першая навуковая праца Хадакоўскага – «О славянстве до христианства», якая, пры садзейнічанні таго ж Чартарыйскага, была надрукаваная ў выглядзе артыкула ў крэменецкім навуковым часопісе ў № 5 за 1818 год. Артыкул адрозна прыцягнуў увагу як польскіх,

Герб «Даленга»

М. Румянцава, Зарыян Даленга-Хадакоўскі адправіўся ў Пецяярбург, дзе хутка знайшоў і маральную, і матэрыяльную падтрымку ў рэалізацыі сваіх навуковых планаў.

Знаходзячыся больш за паўгода ў Сіняве, Хадакоўскі пазнаёміўся з рознымі высокаадукаванымі людзьмі польскага грамадства. Сярод іх былі публіцыст і пісьменнік Адам Кладзінскі (1795–1858) і мастак Францішак Ксаверый Прэк (1801–1863). Прэку было ўсяго 17 гадоў і ён вучыўся ў Сіняве малюнку ў прыдворнага пейзажыста І. Рыхтара. Але партрэт Хадакоўскага ў яго атрымаўся, пра што кажа і надпіс на польскай мове на партрэце: «Зоріан Даленга-Хадаковский, нарисованный Ксаверием Преком в Сіняве в 1818 году для Адама Клодзинского, а тем подаренный в собрание Гвалберта Павликовского. Сходство не может быть больше».

Відавочна, першасныя ўстаноўкі «исторической системы» Хадакоўскага былі ім дакладна сфармуляваны і ваблі свайё навязно інтэлігентных людзей Сінявы. Трэба меркаваць, што і гэта выклікала жаданне Кладзінскага атрымаць партрэт стваральніка новай навукі – «о славянстве до христианства». Да Яна Гвалберта Паўлікоўскага (1792–1852) малюнак партрэта ўжо ў 1820-х гадах. Імёны Кладзінскага і Паўлікоўскага звязаны са зборам і публікацыяй матэрыялаў Асалініума – вядомага збору кніг, рукапісаў і манетаў, заснаванага І. Асалінскім.

Больш за 150 гадоў пра гэты малюнак не было нічога вядома, і ён нідзе не быў надрукаваны. Толькі ў 1970-я гады дзякуючы намаганням вядомага савецкага гісторыка і археолага А. Фармозава, пры падтрымцы польскага гісторыка Анджэя Попэ і супрацоўніка Акадэміі навук Украіны А. Раціча атрымалася здабыць фотакопію партрэта Хадакоўскага. Гэты малюнак пярком захоўваецца ў адзеле выяўленчых матэрыялаў бібліятэкі Акадэміі навук Украіны ў Львове, куды ён паступіў з так званага Асалініума.

Вячаслаў
АФАНАСЬЕЎ

А бібліятэка яшчэ і музей

Кожны край мае сваю гісторыю, самабытную непаўторную культуру і прыродную спадчыну. Вывучэнне гістарычнага мінулага дазваляе ўбачыць малюнкi жыцця нашых продкаў, паказаць вытокі сучаснасці. Кожны чалавек павінен ведаць гісторыю родных мясцінаў, культурныя традыцыі свайго краю, знакамітыя землякоў. А ведаць – значыць цаніць і берагчы, ганарыцца і будзіць нацыянальны гонар, пачуццё патрыятызму, без якога няма асобы. Да дасягнення гэтай мэты накіраваная дзейнасць Дзямянавіцкай сельскай бібліятэкі-музея народнага побыту.

У адным пакоі прадстаўлены элементы інтэр’еру беларускай хаты. Тут можна ўбачыць многія рэчы, вырабы мясцовых майстроў: саматканя ручнікі, ільняныя поспілкі і абрусы, прадметы хатняга побыту і нават патэфон. Важнае месца ў інтэр’еры займае печ. У кутку пры ёй размяшчаецца качарэжнік, дзе стаяць качарга, вілы для гаршкоў, чапяла, венік, лапата і іншыя рэчы. Таксама каля печы традыцыйна размешчаны «бабін кут». Уверсе да сцяны прымацаваная падвясная кухонная паліца з посудам і іншымі бытавымі рэчамі, пад імі стаяць кадзюшка для вады, ступкі і бойка.

У музеі адкрытыя раздзелы экспазіцыяў. «Хто мы? Адкуль мы?» – так называецца першая з іх. Тут можна пазнаёміцца з гісторыяй паходжання назваў вёсак Дзямяннаўцы, Чырвоны Бор, Гузні, Шаршні, Яблынька, Ліпчанская Пушча.

Другая экспазіцыя называецца «Край мой прынеманскі». Першы раздзел прысвечаны старонкам гісторыі. На тэрыторыі вёскі Дзямяннаўцы ў 1940 годзе быў узведзены новы будынак, дзе размясціліся сельсавет, ФАП і пошта. Тут пасля ўз’яднання Заходняй і Усходняй Беларусі была адкрытая беларускамоўная школа ў былым панскім маёнтку. Пасля Вялікай Айчыннай вайны жыццё паступова пачало наладжвацца. У кожнай вёсцы арганізаваліся калгасы (у Дзямяннаўцах калгас імя Сталіна). У сакавіку 1978 года гаспадарку далучылі да саўгаса «Парэчка».

На тэрыторыі вёскі знаходзяцца курганныя могілнік, помнік на ўшанаванне памяці 23 землякоў, якія загінулі ў 1941–1945 гг. у барацьбе супраць нямецка-фашысцкіх захопнікаў.

Другі раздзел экспазіцыі прысвечаны знакамітаму земляку з вёскі Гузні Віталю Іванавічу Бартану. Ён з’яўляецца кандыдатам філасофскіх навук і мае вучонае званне дацэнта.

Трэці раздзел экспазіцыі расказвае пра падзеі ў краі пад час Вялікай Айчыннай вайны. Цэнтрам разгортвання партызанскага руху на Дзятлаўшчыне сталі лясны Ліпчанскай Пушчы. Сабраныя звесткі пра ветэранаў К.К. Багдзеля, В. Шымановіча, Н.І. Васько, Ю. Шымановіча, У.І. Някрэвіча, пра партызанскага сувязнога Іосіфа Юр’евіча Філідовіча з Ліпчанскай Пушчы, які паўтарыў подзвіг Івана Сусаніна.

Бібліятэкай праводзяцца экскурсіі «Па ручніку, што з роднай хаты, мы пазнаем сваю Радзіму», «Адзенне нашых продкаў», «Таямніцы беларускай хаткі». Акрамя экскурсіяў музей запрашае на сустрэчы з народнымі майстрамі, гадзіны этнаграфіі, краязнаўчыя гадзіны, гістарычныя гадзіны, гадзіны духоўнай спадчыны, пасядзелкі, літаратурныя гадзіны і інш.

Сёння Дзямянавіцкая сельская бібліятэка-музей народнага побыту сапраўды з’яўляецца захавальніцай мясцовых культурных і гістарычных традыцыяў, выхоўвае нацыянальную і грамадзянскую самасвядомасць у жыхароў.

Марына БОРТКА,
метадыст аддзела
бібліятэчнага маркетынгу
Дзятлаўскай ЦРБ

но и готово, переслать или лично отвезти в университет. Для облегчения дорожных расходов дал тебе 303 зл., которые я передал пану Рогальскому. Подтверждение об их получении вышлi пану Добровольскому. Кроме того, князь передал мне для тебя дополнительные средства на случай, если вельможный пан в ближайшее время не сможет дожидаться одобрения своего путешествия. Теперь же, сударь, делай то, что тебе надлежит и старайся возместить время, потерянное из-за напрасного отъезда из Кременца».

Чартарыйскі ветліва прыняў Хадакоўскага ў сваім маёнтку ў Пулавах, прадаставіў магчымасць пазнаёміцца з кніжнымі калекцыямі і даў невялікую суму на дарогу. Адам Чартарыйскі вырашыў звязаць Хадакоўскага з якім-небудзь навуковым цэнтрам – Крэменецкім ліцэем або Віленскім універсітэтам, каб даць яму «базу і осцвяляць пастаянны контроль за яго заняткамі». Размова ішла пра тое, каб уладкаваць Хадакоўскага супрацоўнікам якой-небудзь з гэтых бібліятэк. Але планы Хадакоўскага былі іншымі. Вось што пісаў ён

так і рускіх навукоўцаў. 13 верасня 1818 года вядомы рускі бібліограф, журналіст і перакладчык В. Анастасевіч пісаў пра гэты артыкул: «Эта небольшая работа в сто раз весомее восьми томов некоего придворного историографа (Карамзина. – В.А.), который приукрашивает там, где не хватает красоты материи». У тым жа лісце В. Анастасевіч паведамляў пра свой намер перакласці і надрукаваць артыкул на рускай мове. Адам Чартарыйскі таксама высока ацаніў артыкул, называючы яго смелым, і напісаў: «Этo нить или просто указание источников, где нашу древность искать можно». Ён прапанаваў універсітэту дапамагчы Хадакоўскаму здзейсніць яго вандроўку. Але навукоўцы Віленскага ўніверсітэта не адгукнуліся на просьбу А. Чартарыйскага. Водгук Яна Снядэцкага быў вельмі нядобры: «Весь план этого паломничества, которое предпринял автор, ведёт к домыслам и историческим романам, а не к фактам, основательно объясняющим начало нашего народа».

Заручыўшыся рэкамендацыямі князя А. Чартарыйскага да канцлера Расіі графа

Царкоўнае краязнаўства

Гісторыя храма

(Заканчэнне. Пачатак у №№ 21, 22)

Прыхаджанамі царквы ў той час былі прыгонныя памешчыка Несялоўскага (Сэрвач, Любанічы), Незабытоўскага (Кайшоўка), графа Грабоўскага (Асташын і Баяры), Булгака (Асташын), Галубіцкага (Асташын), Багдашэўскага (Савашы), Даўгялёвіча (Навасёлкі, Савашы), Давідовіча (Навасёлкі), рэфарматарскі пастар у Асташыне.

22 чэрвеня 1854 г. Мінская духоўная кансісторыя слухала прашэнне святара Паўла Кіркевіча, які знаходзіцца пры кафедральным саборы на эпітэміі. У новага святара не складваліся адносіны з уладальнікам маёнтка Кайшоўка Сцяпанам Незабытоўскім. 2 жніўня 1857 г. Павел Кіркевіч звярнуўся да благачыннага: «Гэтым Ваша Высокапрападобіе, гонар маю данесці: па-першае, што дваровае праўленне маёнтка Кайшоўкі і сам памешчык Незабытоўскі не вызваляюць ад працы абранага за старасту селяніна вёскі Любанічы Цімафея Іванова Шымку, зацверджанага ўжо ў гэтай пасадзе ўказам Мінскай духоўнай кансісторыі і не дазваляюць яму выконваць гэтую пасаду, або нават прыходзіць у царкву і паказвацца святару пад цяжкім пакараннем, і іншым сялянам Незабытоўскага, з прычыны абцяжарання іх дваровымі працамі, і па-другое: наступную ардынацыю з маёнтка Кайшоўкі для святара і прычту з боку дваровага праўлення маёнтка Кайшоўкі кожнаму затрыманым і не выдаецца, але з найвышэйшым недахопам так, што нягледзячы на неаднаразовыя прадпісанні Навагрудскага суда і прыстава па цяперашні час за 2 гады не выдадзена ад гэтага маёнтка саломы на апалы ўсяго 7 коп і не выплачаныя кватэрныя грошы, адпаведныя за непабудову памяшканняў па прызначэнні спадара Прадвядзіцеля дваранства 12 руб. 74 кап. срэбрам за палову 1854 г. і ўсё 1856 г.»

Далейшы аповед набліжаецца да канца XIX ст. У ведамасці 1898 г. прыведзены склад царкоўнага прычту Любаніцкай царквы: «Святар Сяргей Аляксандравіч Чэховіч – сын псаломшчыка, нарадзіўся ў 1879 г., скончыў па 2-м разрадзе поўны курс навук у Мінскай духоўнай кансісторыі 14 чэрвеня 1901. 11 ліпеня 1902 рэзалюцыяй Яго Высокапраасвяшчэн-

ства Міхаіла, епіскапа Мінскага і Тураўскага, прызначаны быў згодна з прашэннем псаломшчыкам Ярэміцкай царквы Бабруйскага павета, затым пераведзены ў Астроўскую царкву г. Слуцка. 26 верасня 1902 г. пасвечаны ў дьяканы, а 1 кастрычніка – у святары і прызначаны згодна з прашэннем у Ляскавіцкую Мікалаеўскую царкву Бабруйскага павета. З 30 кас-

часу. Пра што лічу найважнейшым абавязкам данесці Вашаму Высокапрападобію».

Прывяду яшчэ адзін дакумент за 20 кастрычніка 1911 г. Сяргей Чэховіч звярнуўся да благачыннага протаіерэя Фелікса Сцяпуры: «З прычыны таго, што царкоўны стараста Канстанцін Лявонавіч Шымко 19 мая гэтага 1911 г. зацверджаны дзяцэзіяльным на-

Храм святога Архангела Міхаіла ў в. Цырын на месцы старой царквы, пабудаванай у 1852 г.

Фота аўтара

трычніка 1902 г. назначаны законнастаўнікам Ляскавіцкага народнага вучылішча. 1 чэрвеня 1906 г. згодна з прашэннем пераведзены да азначанай (Любаніцкай. – М.Г.) царквы. У жніўні таго ж года прызначаны законнастаўнікам Любаніцкай царкоўна-прыходскай школы і ў верасні 1907 г. – законнастаўнікам Асташынскага вучылішча. Яго ўзрост – 28 гадоў (нар. 16.01.1879), жонка Вольга Стэфанаўна – 26 гадоў (17.02.1882), дзеці: Таісія – 4 г. (20.08.1904), Арэст (23.02.1906). Вернікі: Любанічы – 49 двароў; Сэрвач – 38 двароў; Кайшоўка – 88 двароў; Баяры – 13 двароў; Асташын – 81 двор; Савашы – 11 двароў. Царкоўны стараста на 2-е трохгоддзе Канстанцін Лявонавіч Шымко, 61 г.»

Рыгор Кязевіч, папярэднік Чэховіча, 12 верасня 1881 г. даносіў рапартам благачыннаму 2-й акругі Навагрудскага павета: «Стараста мясцовай царквы Канстанцін Лявонавіч Шымко, зацверджаны ў гэтай пасадзе ў канцы мінулага 1880 г., зусім не дбае аб выкананні пасады, і царква церпіць страты, а прыход – цяжасці, і звыш таго, у бытнасць маю ў Снове ў траўні гэтага года ўзяў з царквы грошай 25 рублёў, якіх не вяртае да гэтага

чальствам на 3-е трохгоддзе і старанна выконвае абавязкі царкоўнага старасты, паціўва прашу ваша высокапрападобіе прадстаўіць яго да ўзнагароджання пахвальным лістом, таму што дзякуючы яго клапацінасці аб прырашчэнні царкоўных капіталаў і ўпрыгожванні храма на працягу яго службы, выплачаны залічаны за царквой доўг, абноўленая рызніца, набыта некалькі абразоў і збудаваны 2 ківоты».

Аб стане духоўнасці свайх вернікаў Сяргей Чэховіч дакладваў начальству ў благачынне, што «вернікі даверанай мне царквы асаблівай набожнасцю не вызначаюцца, але ў той жа час і зусім безрэлігійных ў апошні час парэнальна нямат. Запаведзі і малітвы, дзякуючы існаванню ва ўсіх вёсках школы, ведаюць здавальняюча. Дабрачыннасць у парафіі і ахвяраванні ў приход на карысць царквы і духавенства не занадта развітыя».

З ведамасці аб Прачысценскай Сэрвач-Любаніцкай царквы за 1908 год: «На ўтрыманне святара – па штаце ад 4 красавіка 1842 г. – 236 руб., а з 27 снежня 1875 г. – 391 руб., псаломшчык – 117 руб. 48 кап. У царкве захоўваюцца копіі метрычных кніг з 1822 г., за выключэннем 1843 г.

З 1862 г. існуе ў сяле Любанічы царкоўна-прыходская школа, змяшчаецца ў драўляным доме, які быў наладжаны приходам у 1890 г. за 200 руб. ад Мінскага духоўнага праўлення, існуе брацтва Святога Мікалая, а ў вёсцы Кайшоўка ў 1896 г. пабудаваны дом для школы пісьменнасці за 300 руб., адпушчаных Мінскім епархіяльным навучальным саветам».

Наступныя пакаленні абавязаны развіццю пісьменнасці Сэрвачкай царкве. 18 ліпеня 1865 г. святар Рыгор Кязевіч даносіў Наваградскаму благачыннаму протаіерэю Яну Чудоўскаму, што ў вёсцы Кайшоўка ў 1863 г. парафіяльным святаром было заснаванае вучылішча. Навучанне адбывалася ў хатах бацькоў. Але такія памяшканні нязручныя з прычыны цеснаты. Ацяпляў хату той, у чыёй навучаліся. Кнігі былі святара, частка куплялася вучнямі. Настаўнікаў аддзячвалі бацькі. Дапамогі на вучылішча ні ад каго не было. Зрэшты, навучэнцам былі «отпускаемы» кнігі з дасла- вызначаных сродкаў на ўтрыманне Асташынскага і Кайшоўскага вучылішчаў не было. Настаўнікам спачатку ў Кайшоўцы быў салдат Шымкаловіч, а потым мешчанін з Цырына Казакевіч – усе праваслаўнага веравызнання. Навучаліся прадметам: малітвам, Закону Божаму, чытанню грамадзянскаму і славянскаму, царкоўным спевам і чыстапісанню. Кнігі: буквар, руская азбука, скарачаны малітоўнік, Новы Запавет і інш. У 1865 г. у Кайшоўцы навучаліся 12 хлопчыкаў праваслаўнага веравызнання. 4 красавіка 1866 г. святар Рыгор Кязевіч у лісце да благачыннага паведамляў, што па Сэрвачка-Любаніцкім прыходзе навучалася грамаце да святга Вялікадня 42 хлопчыкі ў Любанічах, Асташыне, Кайшоўцы. Пасля святга з-за няўкі навучанне спыненае. 2 студзеня 1877 г. той жа Рыгор Кязевіч даносіў благачыннаму: «У прыходзе Сэрвачка-Любаніцкай царквы мясцовае сяляне Іван Гладкі, Цімафей Шымка, Фёдар Карніцкі, Якаў Сыч пад кіраўніцтвам і наглядом мясцовага святара навучалі 76 хлопчыкаў Закону Божаму, чытанню па-руску і па-славянску, а некаторых – чыстапісанню і арыфметыцы».

Далей святар Кязевіч удакладняе, што ў Кайшоўцы грамаце навучаў Якаў Сыч, у Асташыне – Іван Гладкі. Амаль праз 20 гадоў у ведамасці аб царкве запісана, што ў Кайшоўцы ў 1896 г. была пабудаваная драўляная школа пісьменнасці за 300 руб., адпушчаных для гэтага Мінскім епархіяльным навучальным

саветам. У кліравай ведамасці прыхода за 1910 г. адзначаецца, што маецца 2 царкоўна-парафіяльныя школы ў вёсках Любанічы і Кайшоўка, земскія народныя – у вёсцы Асташын і школы пісьменнасці ў вёсках Асташын, Савашы, Навасёлкі і Сэрвач. Царкоўныя школы змяшчаліся ў царкоўным доме. На ўтрыманне настаўніка казнай адпушчана 240 руб. у год. У гэтым годзе вучылася 55 хлопчыкаў і 22 дзяўчынкі.

Успомнім пра святароў гэтых цэркваў, чые імёны данеслі да нас архіўныя дакументы: Мікалай Савіч (1680), Андрэй Гарбацэвіч (1799–1801), Пётр Говорскі (1838 г.; пры ім згарэла царква), Палікарп Савіч (да 1840 г.), Іван Грэчыха (1865), Рыгор Кязевіч (1865–1881), Сяргей Чэховіч (з 1906 г.).

Такой была гісторыя найстарэйшай на Навагрудчыне царквы да 1917 г. Пад час знаходжання Заходняй Беларусі ў складзе Польшчы (1921–1939) і ў гады Вялікай Айчыннай вайны да 1942 г. царква ўваходзіла ў Гродзенскую епархію. У 1942 г. была адроджаная самастойная Навагрудская епархія. У 1944 г. з прычыны набліжэння Чырвонай Арміі дзяцэзія спыніла сваю дзейнасць. Пасля вайны Любаніцкая царква ў складзе Мінска-Беларускай епархіі, а з 1992 г. – у складзе зноў адроджанай Навагрудскай епархіі.

На заканчэнне неабходна адзначыць, што Любаніцкая царква ніколі не закрывалася: ні ў гады войнаў і ліхалеццяў, ні ў складзе каталіцкай Польшчы, ні ў час нямецкай акупацыі, ні пры хрушчоўскіх ганеннях. Яна выконвала не толькі хрысціянскае служэнне, але і вялікую асветніцкую місію, дзякуючы якой у XIX ст. сялянскія дзеці навакольных вёсак упершыню ў гісторыі гэтага краю навучыліся чытаць і пісаць, і перад імі адчынілася акно ў Свет. А іх унукі, хрышчоныя ў гэтай царкве, сталі настаўнікамі, дактарамі, інжынерамі, афіцэрамі, грамадскімі і дзяржаўнымі дзеячамі.

У 1680 г. прыхаджанамі царквы (тады Сэрвачкай) былі 400 чалавек. Гісторыя і час змянілі жыццё сельскіх жыхароў. З кожным годам іх колькасць змяншаецца. Сёння прыхаджанаў Любаніцкай царквы (хто па стане здароўя можа прыйсці) засталася нямат. Добра, што часта ў сваю царкву прыходзяць і тыя, хто не жыве тут, але чые карані ў гэтай зямлі, бо тут магілы іх продкаў.

Хай ніколі не зарасце дарога да гэтага храма!

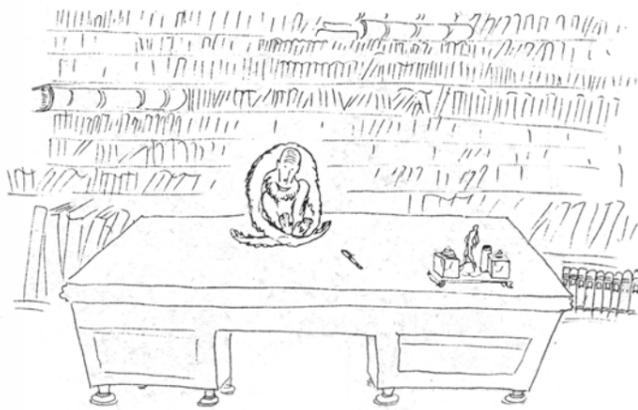
Мікалай ГЛАДКІ,
інжынер-будайнік,
краязнаўца

Малюнкi КАРАТКЕВІЧА

Чытачы нашай газеты знаёмыя з Караткевічам-мастаком. Сёння змяшчаем яшчэ адну падборку.

Аўтапартрэт
(1960-70 гг.)

Дата малюнка невядомая

Вячэра ў Руклях
(1950-я гг.)

Малюнак (1970-я гг.)

Пад час навалыніцы

Калі пад час навалыніцы вы знаходзіцеся пад адкрытым небам, то неабходна схавацца ў аўтамабілі з тоўстым дахам або ў памяшканні. Ні ў якім разе не хавайцеся ў старых пабудовах, наметы ці сярод ізаляваных і маленькіх скапленняў дрэваў.

Калі бяспечнае месца знаходзіцца на значнай адлегласці – неабходна нахіліцца (пры групе людзей – трымацца паасобна), па магчымасці схавацца ў паглыбленні, ногі ж пры гэтым трэба трымаць разам, зніміце ўсе металічныя прадметы з галавы і цела. Не лягайце на зямлю і не заставайцеся на самай высокай кропцы мясцовасці.

Пры адчуванні наэлектрызаванасці валасоў або пры гудзенні, якое сыходзіць з боку прадметаў, што знаходзяцца побач (вялікія камяні, правады, агароджы), тэрмінова перайдзіце на іншае месца.

Не трымайце ў руках доўгія металічныя прадметы: вуды, парасоны і інш.

Не дакрайцеся да металічных прадметаў, пабудоваў, агароджаў.

Калі вы рухаецеся на машыне з адкрытым верхам, на ровары або верхнікам – спыніце рух, пачуўшы надыход навалыніцы!

Пры руху на аўтамабілі неабходна знізіць хуткасць і спыніцца як мага далей ад высокіх прадметаў: дрэваў, высакавольтных ліній электраперадач. Заставайцеся ў машыне або ў прычэпе з цвёрдым дахам, не крадайце металічныя часткі і не падыходзьце да іх.

Пры купанні тэрмінова выйдзіце з вады і схавайцеся ў бяспечным месцы. Калі пльываеце ў чоўне, то як мага хутчэй падлывіце да берага, схавайцеся пад мастом або прыстанню, калі ёсць неабходнасць.

Пры знаходжанні ў памяшканні пад час навалыніцы трымайцеся далей ад вокнаў, элетрапрыбораў, а таксама трубаў і іншай металічнай сантэхнікі.

Не варта карыстацца мабільным тэлефонам. Калі выклікаеце службу экстраннай дапамогі – кажыце дакладна і каротка.

Перад навалынай абавязкова адключыце знешнія антэны, выключыце тэхніку з разетак, адключыце мадэмы і блокі электрычнага сілкавання.

Не выпальвайце ў печы і камінах: дым, што выходзіць, валодае вялікай электраправоднасцю, пры гэтым узрастае магчымасць удару маланкі.

Вольга ЦЫНКЕВІЧ, інспектар ЦРАНС г. Мінска

Малая краязнаўчая энцыклапедыя

(Пачатак у № 1 за 2003 год)

МАЛЬДЗІС Адам Іосіфавіч (н. 7 жніўня 1932 г., в. Расолы Астравецкага р-на) – літаратуразнавец, гісторык, пісьменнік, журналіст. Доктар філалагічных навук (1986), прафесар (1990).

Скончыў аддзяленне журналістыкі БДУ (1956). Працаваў сакратаром радашковіцкай раённай газеты «Сцяг Ільіча» (1956–1959). У 1962 г. скончыў аспірантуру пры Інстытуце літаратуры імя Янкі Купалы АН БССР. У 1962–1991 гг. працаваў у Інстытуце літаратуры АН БССР; з 1981 г. – загадчык аддзела беларускай дакастрычніцкай літаратуры. Кандыдат філалагічных навук (1963), тэма дысертацыі: «Белоруско-польские литературные взаимосвязи во второй половине XIX в.». Доктар філалагічных навук (1986), тэма доктарскай дысертацыі: «Закономерности развития белорусской литературы переходного периода (вто-

рая половина XVII–XVIII в.». У 1990 г. як член дэлегацыі БССР удзельнічаў у працы сесіі ААН. Член СП СССР з

1965 г. Член Беларускага ПЭН-цэнтра з 1989 г. У 1991–1998 гг. дырэктар Нацыянальнага навукова-асветніцкага цэнтра імя Ф. Скарыны. З 1987 г. сябра Рады ГА «Беларускі фонд культуры», старшыня камісіі «Вяртанне» Беларускага фонду культуры, у 1991–2005 гг. прэзідэнт (з 2010 г. ганаровы старшыня) Міжнароднай асацыяцыі беларусістаў, у 1996–2006 гг. кіраўнік аддзела культуралогіі Міжнароднай акадэміі навук Еўразіі. Рэдактар бібліяграфічнага слоўніка «Беларускія пісьменнікі» (Т. 1–6; 1992–1995) і інфармацыйна-культуралагічнага бюлетэня «Кантакты і дыялогі» (1996–2002 гг.). З 2003 г. – сябра рэдкалегіі «Краязнаўчай газеты».

Даследуе гісторыю беларускай культуры і літаратуры XVII–XIX стст., беларуска-польскія і беларуска-літоўскія літаратурныя ўзаемасувязі. Аўтар кніг «Творчае пабрацтва» (1966), «Падарожжа ў XIX ст.» (1969), «Традыцыі польскага Асветніцтва ў беларускай літаратуры XIX стагоддзя» (1972), «Таямніцы старажытных сховішчаў» (1974), «На скрыжаванні славыянскіх традыцый» (1980), «Беларусь у лютэрку мемуарнай літаратуры XVIII ст.: Нарысы быту і звычаяў» (1982 г.; перавыдадзена ў 2001 г. пад назваю «Як жылі нашы продкі ў

XVIII ст.», «З літаратуразнаўчых вандраванняў» (1987), «Француск Скарына як прыхільнік збліжэння і ўзаемаразумення людзей і народаў» (1988), «Перазовы сяброўскіх галасоў» (у сааўт. з А. Лапінскене; 1988), «І ажываюць спадчыныя старонкі: Выбранае» (1994), «Выбранае» (2007), «Белорусские сокровища за рубежом» (2010) і інш.

Аўтар гістарычнай аповесці «Воень пасярод вясны» (1984), краязнаўчага нарысу «Астравецчына, край дарагі...» (1977), літаратурнага партрэта «Жыццё і ўзьясенне Уладзіміра Караткевіча» (1990; перавыдадзены ў 2010 г.). Укладальнік зборнікаў «Зямля навагрудская, краю мой родны...» А. Міцкевіча (1969), каментаваных выданняў «Творы» Я. Дылы (1981), «Пан Тадэвуш» А. Міцкевіча (пераклад Б. Тарашкевіча; 1981). Перакладаў з польскай і балгарскай моваў.

Узнагароджаны медалём Францыска Скарыны і інш. медалямі, чатырма польскімі ганаровымі адзнакамі. Заслужаны дзеяч польскай культуры (1982). Лаўрэат Дзяржаўнай прэміі БССР імя Якуба Коласа (1980) – за ўдзел у двухтомным даследаванні «Історыя беларускай доктарскай літаратуры» (1977).